

УДК: 159.955

© Турищева Л.В., 2013 р.

Л.В. Турищева
Національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди, м. Харків

ПЕДАГОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті розглядаються поняття «професійне мислення», «педагогічне мислення». Представлені ознаки і властивості педагогічного мислення, проаналізовані показники високого рівня мислення вчителя. Запропоновані особливості педагогічного мислення, які забезпечують високий рівень педагогічного процесу.

Ключові слова: педагогічне мислення, професійне мислення, педагогічний процес.

Л.В. Турищева

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ

В статье рассматриваются понятия «профессиональное мышление», «педагогическое мышление». Представлены признаки и свойства педагогического мышления, проанализированы показатели высокого уровня мышления учителя. Предложены особенности педагогического мышления, которые обеспечивают высокий уровень педагогического процесса.

Ключевые слова: педагогическое мышление, профессиональное мышление, педагогический процесс.

L.V. Turishcheva

PEDAGOGICAL THOUGHT HOW OBJECT OF RESEARCH OF PSYCHOLOGICAL SERVICE

In the article concepts are examined «professional thought» «pedagogical thought». Signs and properties of pedagogical thought are represented, the indexes of high level of thought of teacher are analysed. The features of pedagogical thought, which provide the high level of pedagogical process, are offered.

Key words: pedagogical thought, professional thought pedagogical process.

Актуальність роботи. Необхідність організації і управління навчально-виховним процесом спонукає вчителя осмислювати те, що відбувається. Саме ставлення до педагогічного факту характеризує мислення вчителя як професійне. У психологічних дослідженнях поняття «професійне мислення» уживається в двох сенсах. У одному сенсі, підкреслюють високий професійно-кваліфікаційний рівень фахівця, тут йдеться про особливості мислення, що виражають його якісний аспект. У іншому сенсі, відзначають особливості мислення, обумовлені характером професійної

діяльності, тут мається на увазі предметний аспект. Який з цих підходів більше характеризує особливості «педагогічного мислення»?

Мета роботи:

1. Проаналізувати ті, що існують у вітчизняній педагогіці і психології підходи до даної проблеми.
2. Сформулювати ознаки педагогічного мислення.
3. Показати особливості педагогічного мислення в діяльності вчителя.

Аналіз досліджень і публікацій. Ю.М.Кулюткин і Г.С.Сухобська визначають мислення вчителя як «здатність» використовувати педагогічні ідеї в конкретних ситуаціях діяльності, уміння бачити в конкретному явищі його загальну педагогічну суть.

У свою чергу, В.Е.Тамарін і Д.С.Яковлева розглядають педагогічне мислення «як особливий склад розуму, специфічна спрямованість якого адекватна суті виховної діяльності» [4, с. 60]. Як бачимо, в цьому випадку загальний вигляд професійного мислення педагога зводиться до однієї області його функціонування. С.Т.Каргін вважає, що «спрямованість розумових процесів на віддзеркалення особливостей об'єкту діяльності вчителя шляхом проникнення в суть педагогічних явищ педагогічної дійсності» [1, с. 60]. Подібного погляду дотримується І.Я.Лернер, який розглядає педагогічне мислення як діяльність осмислення під певним кутом зору, прямо або побічно, будь-якого педагогічного явища. А.К.Маркова припускає, що педагогічне мислення – процес виявлення вчителем зовні не заданих, прихованих властивостей педагогічної дійсності в ході порівняння і класифікації ситуацій, виявлення в них причинно-наслідкових зв'язків.

На підставі викладеного слід зазначити, що в психолого-педагогічній літературі немає чіткого визначення педагогічного мислення. Деякі дослідники розглядають його як теоретичні акти педагогічних дій, що обумовлюють педагогічну діяльність (В.О.Сластенін, Я.С.Турбовський); як гносеологічну сторону педагогічної діяльності (О.О.Абдулліна, О.І.Піськунов); як уміння аналізувати педагогічні ситуації, спираючись на педагогічну теорію (М.О.Степнський, Є.М.Поляков); як особливий склад розуму, що володіє рядом ознак, якостей і властивостей, які дозволяють говорити про педагогічне «бачення» світу (В.Е.Тамарін, Д.С.Яковлева).

М.М.Кашанов під професійним мисленням педагога розуміє сукупність характеристик, що «мають значення для продуктивності і цілеспрямованості виконання педагогічної діяльності» [2, с. 73]. Під виконанням педагогічної діяльності учений має на увазі дії вчителя в тих або інших педагогічних ситуаціях. Запропоноване визначення доповнює Л.М.Нікітенкова, яка характеризує педагогічне мислення як готовність вчителя до розв'язання різноманітних педагогічних ситуацій. У свою чергу, Л.П.Маслова під педагогічним мисленням розуміє разом із здатністю

застосовувати теоретичні положення педагогіки, психології до конкретних педагогічних ситуацій також і уміння «бачити» в конкретному явищі його загальну педагогічну суть.

О.К.Осіпова відзначає педагогічне мислення вчителя як «сукупність властивостей, властивих будь-якому практичному мисленню (відривність від реалізації і виконання, пізнання взаємодіючої системи, дієвість і т.д.), так і специфічних для нього» [3, с. 145]. Найважливішими з них є проблемність, рефлексивність, комплексність, конкретність, професійна компетентність, індивідуалізація мислення. Також автором запропонована модель педагогічного мислення, яке засноване на описі таких компонентів: 1) з'ясування сукупностей професійно-педагогічних завдань, що вирішуються вчителями; 2) опис процесів (етапів) виконання педагогічних завдань; 3) виявлення предметної основи мислення – складу знань; 4) опис рівня сформованості практично-дієвого фонду мислення – сукупності умінь; 5) виявлення способів виконання педагогічних завдань.

Зміст основного матеріалу. Аналіз публікацій з даної проблеми дозволив встановити, що в практичній діяльності найчастіше поняття «професійне мислення» уживається одночасно в обох цих сенсах. По-перше, підкреслює високий професійно-кваліфікаційний рівень фахівця, а, по-друге, виділяє особливості мислення, обумовлені характером професійної діяльності.

Таким чином, в сучасних умовах педагог зможе тоді ефективно трудитися, коли осмислить і сконцентрує в своїй діяльності зусилля двох найбільш прогресивних напрямів педагогічної психології:

1) інноваційні технології навчання і виховання (О.М.Матюшкін, Л.М.Мітіна, Л.М.Фрідман і ін.);

2) особово-розвиваючі стратегії, що реалізуються в професійному мисленні і спілкуванні (О.О.Бодальов, Б.Ф.Ломов, В.М.М'ясищев і ін.).

М.В.Савін визначає педагогічне мислення як ієрархізований процес самостійної постановки і виконання вчителем підлеглих один одному завдань розвитку, навчання і виховання учня. Таким чином, автор спрощує поняття професійного мислення, зводячи його до процесу постановки і виконання вчителем підлеглих один одному завдань розвитку навчання і виховання учня. Аналізуючи педагогічне мислення на макро-, мезо- і мікрорівнях, він виділяє наступні показники його високого рівня:

- сформованість механізму педагогічної атрибуції як необхідного компонента процесу інтерпретації соціально-психологічних, психофізіологічних і педагогічних детермінант, які обумовлюють навчально-виховний процес;

- розвиненість механізму антиципації: передбачення в свідомості педагога в схематичній формі відповіді на педагогічну проблему ще до того, як вона буде розв'язана;

- наявність у педагога адекватних когнітивних моделей процесу розвитку учня;

- сформованість педагогічної рефлексії як компоненту педагогічного мислення.

Також психолого-педагогічні дослідження з проблеми дозволили виділити такі професійні характеристики педагогічного мислення:

- включеність педагогічного мислення в практичну діяльність на всіх етапах її здійснення;

- вчитель несе відповідальність за свої рішення;

- педагогічна проблемна ситуація є природною частиною практичної діяльності суб'єкта, її дозвіл педагогічно необхідний;

- в процесі розв'язування розумових завдань педагог сам формулює умови вирішуваної задачі.

Таким чином, поняття педагогічного мислення можна доповнити такими ознаками:

- 1) свідомість життєвих і навчальних ситуацій з погляду їх використання для реалізації певної виховної мети;

- 2) сприйняття різних інформаційних джерел з позицій їх подальшого використання як засобів навчання і виховання;

- 3) прагнення поглянути на матеріал з позицій школяра, дати матеріалу психолого-лінгвістичну оцінку;

- 4) прагнення осмислити мотиви, вчинки учнів, уявити собі їх психічні стани.

Також, аналізуючи особливості педагогічного мислення, не можна обійти увагою функціональну сторону мислення, яка забезпечує власне педагогічний процес і має наступні особливості:

- діагностична: вивчення учнів, пізнання педагогічної ситуації, отримання зворотного зв'язку відносно виконуваної професійної діяльності;

- стимулююча: спонукання учнів до прояву інтелектуальної ініціативи за допомогою власних педагогічних дій;

- інформуюча: повідомлення школярам інформації про актуальні для даного віку проблеми і про способи їх розв'язання;

- розвиваюча: осмислення засобів формування провідних соціально-корисних і навчально-пізнавальних якостей особи учня;

- компенсаторна: уміння мислити категоріями успіху: позитивне мислення, уміння бачити позитивне в невдачі допомагає вчителю всупереч

багатьом негативним чинникам шукати новіші засоби розв'язання сучасних педагогічних проблем;

- оцінююча: повідомлення учням оцінки ступеня результативності їх різноманітних дій;

- самоудосконалююча: професійне мислення вчителя створює і забезпечує можливість уникнути імпульсивної або рутинної педагогічної діяльності.

Висновки. Мислення вчителя безпосередньо включене в його практичну діяльність і указує на його спрямованість на адаптацію знання загального до конкретних навчально-виховних ситуацій. Виходячи з цього, педагогічне мислення можна розглядати як своєрідне «педагогічне бачення» навколишнього світу, що відображає психолого-педагогічні і професійні знання, способи розумових дій і установок особи вчителя.

Список літератури

1.Каргин С.Т. Сущность понятия «педагогическое мышление» // Реформа общеобразовательной и профессиональной школы и подготовка педагогических кадров / С.Т. Каргин. — Алма-Ата: КПИ им. Абая, 1986. — С. 58-63.

2.Кашапов М.М. О функциях педагогического мышления // Ананьевские чтения / М.М. Кашапов. — СПб., 1997. — С. 73-75.

3.Осипова Е.К. Структура педагогического мышления учителя // Вопросы психологии Е.К. Осипова. — 1987. — № 5. — С.144-146.

4.Тамарин В.Э. Воспитание у студентов педагогической направленности мышления / В.Э Тамарин, Д.С. Яковлева // Советская педагогика — 1971. — № 12. — С. 58-68.